

Home / Reportaža / Aoj Liko, Voli Li Te Iko? (1): Ljepota, Pustoš I Eksploatacija Prirodnih Resursa

REPORTAŽA / 21/08/2023

Aoj Liko, voli li te iko? (1): Ljepota, pustoš i eksploatacija prirodnih resursa

Pogled s mosta na Novčici, jedna od najpoznatijih vizura Gospića

Foto: Josip Milinković

Demografski slom, korupcija, divlji deponiji, minski sumnjiva područja...neki su od problema današnje Like. Depopulacija odgovora jedino investitorima, jer ako nema ljudi nema se tko buniti zbog buke i prašine iz kamenoloma, uništenih cesta, nedostatka ogrjevnog drveta pored tolikih šuma, buke vjetroelektrana koje samo u Ličko-senjskoj županiji mogu biti postavljene na svega 300 metara od kuća

Piše: Nives Matijević

Bile dvije sestre, dvije kneginje. Obadvjema po očevoj smrti pripala zemlja koja se danas zove Lika i Krbava. Kneginja kojoj je pripala današnja Lika bila je bolehljiva, pa je putovala okolo tražeći lijeka. Ožedni i napije se vode kod sela Ribnika pored Gospića, a bolest okrene na bolje. Vidjela ona da joj voda dobro čini, da je upravo 'ličiči' (liječiči), pa je za nju ta voda postala 'lik' (lijek). Zato prozva ona tu vodu 'Lika', a po vodi dobi cijeli kraj ime Lika.

Kneginji se svikao cijeli kraj, te se naseli za posve u njemu. Sazida okruglu kulu, pa je to bio njezin grad. Po toj gospi dobi ta kula (grad) ime „Gospić“. Oko kule naseli se više obitelji pa cijelo mjesto dobi po toj gospi što je stanovala u kuli, ime Gospić.

Regija s tri nacionalna parka

Ovako je početkom 20. stoljeća skupljač narodne predaje, učitelj **Mijo Biljan** (1852.-1924.) iz Gospića po kazivanju svoje majke zapisao priču o postanku imena Lika i Gospić.

Više od stotinu godina kasnije ličke su ljepote – a u Lici su čak tri od ukupno osam hrvatskih nacionalnih parkova: NP Plitvička jezera koja su na UNESCO-voj listi svjetske baštine, NP Sjeverni Velebit i dio NP Paklenica; zatim su tu Park prirode Velebit, strogi rezervat prirode Hajdučki i Rožanski kukovi, pećinski park Grabovača kod Perušića – i dalje 'lik' za dušu, tijelo i um.

Ali oko tih je ljepota sve veća pustoš – teško je danas vjerovati da je u doba Biljanova zapisa ovo područje prema carevinskom popisu iz 1900. nastanjivalo skoro 187.000 ljudi. Do popisa iz 2021. godine brojka je spala na manje od 43.000 duša, pa je najveća i najljepša županija najrjeđe naseljena – tu je samo osam stanovnika po četvornom kilometru. Pritom je više od četvrtine stanovništva starije od 65 godina.

Odnos svake države prema Lici bio je loš

Stariji Ličani reći će da je odnos svake države na ovim prostorima prema Lici bio loš, da se stalno radi nešto naopako. A što budućnost nosi Lici? Plan razvoja Ličko-senjske županije do 2027. godine donosi dug popis želja za čiju su realizaciju potrebne milijarde. Demografski problem i reindustrijalizacija najveći su izazovi, priznaju, ali tu je i korupcija, prevelik udio djelatnosti javne uprave i usluga u odnosu na proizvodne, divlji

U pokušaju rješavanja demografskih problema ni na državnoj razini nisu ostvareni nikakvi rezultati. Kad je riječ o reindustrijalizaciji, stječe se dojam da su investitori koji dolaze u Liku pretežito usmjereni na što intenzivniju eksploataciju njezinih prirodnih resursa. Dok ih ima. Stoga teško da tu može biti riječi o održivom razvoju. Ali smo zato ne jednom čuli kako je u Lici na djelu europski neokolonijalizam, dakako u suradnji s političarima bez vizije razvoja ili s vizijom koja ne ide dalje od sljedećih izbora.

Važno je jedino 'čiji si'

Moglo bi se zaključiti da takvim investitorima depopulacija Like zapravo i odgovara – neće se imati tko buniti zbog buke i prašine iz kamenoloma, uništenih cesta, nedostatka ogrjevnog drveta pored tolikih šuma, buke i treperenja vjetroelektrana koje u Ličko-senjskoj županiji mogu biti na samo 300 metara od kuća – bliže nego igdje drugdje, potapanja Kosinjske doline, onečišćenja prirode, nagrđivanja pejzaža, odvodnji Gacke za vodoopskrbu Primorja i otoka...Ako nema stanovnika, neće imati tko potpisivati ni peticije protiv ovoga ili onoga štetnog projekta.

Vjetroelektrana u općini Gračac (foto: Saša Paparella)

"Razočaran sam svime! Htio sam Liku jednakih šansi, a dobili smo to da ni u jednom području života u Lici nema kriterija – od školovanja, do zapošljavanja, napredovanja, natječaja za dodjelu poljoprivrednih zemljišta... Odnosno, jedini kriterij je stranačka pripadnost, a činjenica je da je kod nas uglavnom HDZ bio i jest na vlasti.

Htio sam demokraciju, ali ovo s demokracijom nema veze. Ovdje je jedino važno 'čiji si', a najgore ti je ako nisi ničiji. Da sam bio u stranci mnogo bih bolje u životu prošao", kaže **Josip Milinković** iz Gospića, profesor pedagogije i informatike, koji je većinu radnoga vijeka proveo u vojsci.

Milinković je hrvatski branitelj-dragovoljac, nekadašnji pripadnik 9. gardijske brigade Vukovi i 1. gardijske brigade Tigrovi, koji je odslužio i u dvije međunarodne vojne misije – NATO-voj u sklopu hrvatskog kontingenta u Afganistanu i UN-ovoj u Siriji. Umirovljen je s činom satnika, a danas je poznati gospički sportski aktivist, osnivač Atletskog kluba Velebit, iza kojeg su brojni istrčani maratoni. Ujedno je i tajnik Udruge za zaštitu, očuvanje i promociju ličkih vrednota i etno blaga Lička dangubica.

Poticaji – pljačka državnog novca

"Trenutno su u Lici najjača stvar poljoprivredni poticaji, koji su najveća pljačka državnog novca. Poanta je da na zemlji ništa ne radiš ili eventualno pokosiš livadu koja je navodno stanište leptira, tek toliko da nije zarasla – i digneš lov. Industrija je nestala, a ne možemo svi živjeti od turizma, koji u suštini i ne proizvodi ništa dobro. Generalno, u 30 godina ovdje se ništa nije promijenilo, osim što je gubitak ljudstva golem i što je izgrađena autocesta i to je to. Istodobno, lokalne su ceste u očajnom stanju", razočaran je Milinković.

Njegovi su roditelji nekad živjeli od poljoprivrede. "Nekad smo ćaća i ja požnjeli žito i odvezli u PPK Velebit – mogao si ga prodati ili zamijeniti za nešto... mogao si što god hoćeš. Danas ovi pričaju o nekakvom pametnom selu, a sela uopće nema."

Milinković se dobro sjeća i prijeratne ličke industrije. I sam je, stjecajem okolnosti, radio u namjenskoj metaloprerađivačkoj industriji MOL u Ličkom Osiku. (Manje je poznato da je Lički Osik, uz Ploče, rijedak primjer novoplaniranog grada u Hrvatskoj izgrađenog uz vojno-industrijski kompleks nakon Drugog svjetskog rata na principima modernističkog urbanizma i arhitekture.)

"MOL je proizvodio tenkovske granate i minobacačke mine, ali i radijatore, tražene stezne glave i kućišta za RIZ-ove vojne radio-uređaje. Vjerujem da je MOL sve to mogao nastaviti raditi i za Thalesove radio sustave koje danas koristi NATO, jer nakon operacije Oluja u MOL-u skoro da nije falio ni šalter. No, tvornica je otišla u stečaj, dokumentacija je uništena, strojevi su rasprodani... I tako je ta proizvodnja nestala."

Zaboravljena lička industrija

Nestale su i, kaže, mnoge druge ličke tvornice – Meting iz Gospića radio je garderobne ormare, miješalice, tačke i metalnu robu široke potrošnje. Metalia iz Srba proizvodila je okove za građevinske skele. Tvornica kozmetičko-kemijskih proizvoda Cosmochemia iz Otočca bila je drugi najveći proizvođač svijeća u SFRJ, a proizvodila je i šampone, sapune, kreme za cipele... U Srbu je radila kemijska industrija Vrelo Une.

"Postojala je vrlo zanimljiva tvornica SAIT koja je proizvodila samoljepive antikorozivne izolacione trake, koje su se koristile za naftovode i plinovode. Izvozili su u Rusiju, Kuvajt, Saudijsku Arabiju... Tvornica je, ako se ne varam, napravljena negdje 1984. godine, uvezli su tehnologiju iz Njemačke koju su poboljšali. Njihove su trake uspješno prošle testove u Sibiru, fenomenalno su prijanjale i od jednog su ruskog zavoda proglašene najboljima na svijetu. Nekadašnji Likoplast iz Udbine proizvodio je dijelove za slovensku autoindustriju TAM iz Maribora.

Od tekstilnih tvornica postojala je Sloga u Gospiću gdje se šivala konfekcija, ali i čuvane ličke kape i torbe, koje se nakon propasti Sloge godinama nigdje nisu mogle kupiti. U Otočcu je radio Oteks, u Srbu je postojala tvornica trikotaže Ličanka, a u Gračacu je radio pogon Kamenskog iz Zagreba. Tvornica koža Zadar u Gračacu je imala pogon s oko 70 zaposlenih, a i Šimecki je u Gračacu imao proizvodnju obuće", podsjeća Milinković. (op. a. Srb i Gračac su u Lici, ali je taj dio Like u sastavu Zadarsko-kninske županije.)

Peletara u nekadašnjoj Tvornici baterija Tesla

Nekad poznata Tvornica baterija Tesla iz Gospića danas je pretvorena u peletaru koja prelazi iz ruke u ruku – radi dok se isplaćuju poticaji, pa se zatvara i ponovo otvara, ali pod drugim vlasnikom. Nekadašnja Zadarska mljekara imala je pogon u Ličkom Lešću. Zagrebačka pivovara imala je pogon u Otočcu.

Gospički PPK Velebit bio je velika prehrambena industrija, zaokružen sustav koji je proizvodio sve – kruh, mlijeko, mesne proizvode, stočnu hranu, žitarice... Imali su goleme površine zasađene ličkim krumpirom i bili su jedan od vodećih proizvođača sjemenskog krumpira u bivšoj SFRJ. Još se sjećam okusa njihovih salama, šunke i tirolske – bile su mi bolje od ijedne druge”, prisjeća se Milinković.

(Op. a.: PPK-ove goleme površine zasađene krumpirom ostale su u sjećanju generacija gospičkih učenika – jedan dan u godini imali su organiziran „praktični rad” na polju – strojno iskopani krumpir trpali su vreće, a PPK Velebit je častio sendvičima i sokovima. Polje je bilo daleko od grada, pa se ta tada nedobrovoljna aktivnost koje se mnogi danas sa smijehom sjećaju, teško mogla izbjeći bez stjecanja neopravdanih sati. A ako ćemo biti iskreni do kraja – dio krumpira smo zakopali natrag u zemlju.)

Na koncu, nestale su i Ličke novine, koje nisu izdavale samo lokalni list, nego su tiskale razne obrasce poput onih koji su se koristili u bankarstvu, rokovnike, kalendare...

Slovenski Calcit postao najveća tvrtka u Lici

Nakon Domovinskog rata godinama je najveća tvrtka u Ličko-senjskoj županiji bila javna ustanova NP Plitvička jezera. Prema podacima iz Godišnjeg izvještaja o izvršenju financijskog plana Javne ustanove „Nacionalni park Plitvička jezera” za 2022. godinu Park je lani prihodovao 351 milijun kuna ili 155 milijuna kuna više nego u 2021. godini. Razlika između prihoda i rashoda lani je bila plus od čak 112 milijuna kuna. Kako se oko Plitvica vrti najviše novca, politici je uvijek bilo bitno tko kontrolira Park, jer taj kontrolira i najveći dio ličke ekonomije.

U međuvremenu, tvrtka Calcit Lika d.o.o. iz Gospića, dio slovenske Calcit grupe čiji je većinski vlasnik Matevž Kirn, od 2012. godine kad je počela s radom do danas je toliko je narasla da je po prihodima prestigla NP Plitvička jezera i postala najveća tvrtka u Lici – lani su imali 499,86 milijuna kuna prihoda i 9,5 milijuna kuna dobiti. (godišnja izvješća tvrtki za 2002. godinu su u kunama).

Calcit Lika do 2030. godine (zasad) ima koncesiju za eksploatacijsko polje Vrebac-Barlete gdje vadi „ličko bijelo zlato” – karbonatne mineralne sirovine za industrijsku preradbu – proizvodnju kalcij karbonatnih pigmenta, punila i granulata za industriju papira, boja, stakla, farmaceutskih proizvoda, građevinarstvo.... I većinu proizvodnje izvozi.

Spomenimo na kraju da je prošloga mjeseca u Otočcu otvorena jedna prilično egzotična tvornica – prva koja će od vune ličke pramenke, koje se u Hrvatskoj baca na tone, često i na posve neprikladna mjesta pa predstavlja i ekološki problem, proizvoditi organsko gnojivo u obliku peleta. Investicija je to obitelji nekadašnjeg košarkaškog reprezentativca **Željka Jerkova** iz Splita i njihove tvrtke Fema. Vuneno gnojivo prodavat na tržište će pod imenom Woolee, a namijenjeno je ponajprije manjim eko ili hobby poljoprivrednicima i cvjećarima.

(objavljeno 21.8.2023.)

Novinarski projekt „Aoj Liko, voli li te iko?” realiziran je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije (AEM) iz programa poticanja novinarske izvrsnosti